

Marija Klobčar

Najstarejša pesemska pričevanja in vloga slovenskega jezika

objavljeno v:

Darja Pavlič (ur.): *Slovenska poezija. Obdobja 40*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2021.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-40/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2021.

Obdobja (e-ISSN 2784-7152)

NAJSTAREJŠA PESEMSKA PRIČEVANJA IN VLOGA SLOVENSKEGA JEZIKA

Marija Klobčar

Glasbenonarodopisni inštitut, ZRC SAZU, Ljubljana
 marija.klobcar@zrc-sazu.si

DOI:10.4312/Obdobja.40.237-246

Pesemska ustvarjalnost v slovenskem jeziku za čas pred uveljavitvijo tiska ponuja na videz zelo skromna pričevanja: pesnjenje v slovenskem jeziku namreč v tem času neposredno izpričuje le *Auersperški* oz. *Turjaški rokopis*. Prispevek se z analizo kontekstov in nekaterih sledi slovenskega jezika v ustvarjalnosti srednjeveške lirike posveča vprašanju vloge Slovencev v ustvarjalni družbeni eliti tega časa, ob tem pa prevrednoti tudi nastanek in vlogo pesmi *Pegam in Lambergar*.

Slovinci, srednji vek, minezengerji, pripovedna pesem, *Pegam in Lambergar*

In the period before the introduction of the printing press, song-writing in Slovene offered seemingly very modest testimonies: song-writing in Slovene is only directly testified by the *Auersperg* or *Turjak fragment*. The article analyses the contexts and some traces of the Slovene language in the creation of medieval poetry and addresses the question of the role of Slovenes in the creative social elite of that period, also reassessing the origin and role of the song *Pegam in Lambergar* (Pegam and Lambergar).

the Slovenes, the Middle Ages, minnesingers, epic, *Pegam in Lambergar* (Pegam and Lambergar)

1 Ustvarjalnost srednjeevropskih minezengerjev, povezana s slovenskimi deželami

Razbiranje vloge Slovencev¹ v pesništvu srednjega veka nas vodi po sledih ustvarjalnosti nekaterih srednjeevropskih minezengerjev, ki so ustvarjali v nemškem jeziku (več v: Klobčar 2020: 30–56). Med njimi so bili tudi trije viteški liriki z območja današnjega slovenskega ozemlja: gospod Žovneški, vitez Gornjegrajski in gospod Ostrovrški (Janko, Henkel 1997: 13–53). Spomin na območje, kjer živijo ali pa so

1 S pojmom *Slovinci* v prispevku ne označujem politične, temveč kulturno entiteto. V povezavi z obravnavanim obdobjem se pri tem naslanjam na zaznamek v rokopisu češkega muzeja (Cod. mus. Boh. 1102), v katerem je etnonimu *Wint* kot razlaga pripisana beseda *Zlouenin* (Šafářik 1862: 87), in na zapis ruskega letopisca, znanega kot Nestor (1056 in 1118), ki je v kroniki med imeni slovanskih ljudstev navedel tudi ime *Sloveni*, »in sicer ne kot genus, kot skupno ime, ampak kot plemensko ime, kot species« (Rotar 1988: 315). Obstoj kulturne entitete *Slovinci* dokazuje tudi nasprotovanje, najjasneje izraženo z zmerljivko *windsches Hund*. Dejstvo, da »so stari Nemci tudi svoje lovske pse imenovali Winden« (Schlegel 1798: 74), z nasprotovanjem Slovincem dokazuje tudi njihov obstoj. Da je bila zmerljivka v 13. stoletju v veljavi, potrjuje slovar, ki sta ga zasnovala brata Grimm: »V trinajstem stoletju je bil 'vendski pes' najhujša zmerljivka, ki jo je lahko nemški kristjan namenil drugemu.« (Deutsches Wörterbuch)

živelci Slovenci, in na vlogo slovenskega viteštva pa so na poseben način zaznamovali minezengerji, ki so se s slovenskimi vitezi srečevali na svojih potovanjih.

V tem pogledu sta najpomembnejši IX. knjiga *Parzivala* Wolframa iz Eschenbacha in pesnitev *Frauendienst* Ulrika Liechtensteinskega. Eschenbach je v tem delu *Parzivala* navajal Celje, Rogatec in Hajdino (Gandin), s katero je označil Ptuj, ter potoček Grajena, po Hajdini (Gandin) pa se je imenoval tudi Parzivalov rod po očetovi strani. Slovenski (»windesch«) vitezi, omenjeni ob turnirju pri Rogatcu, so opredeljeni kot plemeniti, pogumni, vredni spoštovanja (Janko 1994: 191–192). V delu so omenjeni tudi slovenski konjeniki v oklepih, s kopji in čeladami, ki so jezdili pod Humberkom na Koroškem, opis pa se nanaša na čas okoli leta 1200 (Weiss 1869: 45).

Od minezengerjev je bil v zgodovinski zavesti Slovencev doslej najbolj navzoč Ulrik Liechtensteinski, prav ob njegovi vlogi pa se pogledi zelo razhajajo. Pot od Benetk na Češko leta 1227, vključena v pesnitev *Frauendienst*, razkriva pomen slovenskega viteštva in vlogo slovenskega jezika; pri tem je najpomembnejši pozdrav »buge waz primi«, s katerim so Ulrika, preoblečenega v Venero, pri kraju Vrata (Thörl) ob vhodu v Ziljsko dolino sprejeli koroški vojvoda Bernard Spanheimski in stotnja vitezov (Lachmann 1841: 162–220; Weiss 1869: 44).

Pričevalnost opisov tega potovanja so od sredine 19. stoletja relativizirale različne študije, ki so nastale v nemško govorečem okolju: Ulrich Liechtensteinski je bil označen celo kot štajerski Don Kihot (Freitag 1867 v: Young 2010: 27). Številne raziskave od šestdesetih let 19. stoletja do danes (več v: Linden, Young 2010) so utrdile mnenje, da je pesnitev »politični konstrukt z literarno funkcijo« (Linden 2010: 87) oz. da gre za fiktivno zgodbo (Štih, Simoniti 2009: 186). Raziskovalce iz nemško govorečega okolja je med drugim motila predstavitev razkošnega življenja slovenskega plemstva, vključno z opisi dragocene oprave udeležencev turnirja v Brežah (Linden 2010: 88), poleg tega so menili, da se Ulrik Liechtensteinski, preoblečen v Venero, nikakor ne bi mogel tako brezskrbno gibati po politično visoko občutljivem območju (prav tam: 92). Dvom v pričevalnost te pesnitve dopolnjuje stališče, da »je pojem Slovenci šele v 19. stoletju dobil današnjo narodno vsebino« (Štih 2011: 13).

Presojam nemških avtorjev iz sredine 19. stoletja, utemeljenim v nacionalističnih pogledih tega časa, nasprotujejo arhivski dokumenti o vitezih, ki so nastopali na turnirju v Brežah (Kos F. 1928: 202–203), datumsko ujemanja, kot je npr. oznaka praznika vnebohoda ob opisu dogodkov 21. 5. 1227 (Lachmann 1841: 273), predvsem pa vloga viteške časti, ki resničnim pripadnikom aristokratske družbe ne bi mogla pripisati izmišljenih dejanj. Negativna drža do slovensko govorečih prebivalcev Koroške, ki je te poglede sprožila, je bila na Koroškem že v 13. stoletju vidna v zmanjševanju vloge slovenskega jezika (Weiss 1869: 44–165; Kavčič 1895: 2). Kljub tem pritiskom je razširjenost in veljavo slovenskega jezika več kot stoletje pozneje dokazal uvod v prevod Durandijevega dela *Rationale Divinorum officiorum* (Cod. 2765), zaključen leta 1384; pomen slovenskega jezika dokument dokazuje z navedkom, da je imel v tem času zaradi splošne razširjenosti v liturgiji za grškim in latinskim jezikom najpomembnejše mesto (Radics 1879: 4; Klobčar 2020: 51–53).

Razširjenost slovenskega jezika, ki jo dokazuje ta dokument, potrjujeta tudi poimenovanje in raba slovenščine v ustvarjalnosti južnotirolskega minezengerja Oswalda Wolkensteinskega. Wolkensteinski, ki je ustvarjal v prvi polovici 15. stoletja, je povezave s slovenskim jezikom izrazil v treh pesmih. V pesmi *Es fügt sich* je poudaril, da je pri minezangu med desetimi jeziki vključeval tudi slovenščino, »windisch« (Klein 1962: 48–49). Oblikovno in vsebinsko najbolj dognana je pesem *Do fraig amors oz. Do vrai amour, Prošnja za ljubezen* (Klein 1962: 189–192; Schönmetzler 1979: 441), v kateri je eden od sedmih jezikov tudi slovenščina oz. »windisch« (Glück 2002: 218). V pesmi *Bog de p[ri]mi was dustu da* pa je pesnik prepletel slovenske, nemške, provansalske, latinske, francoske in severnoitalijanske besede (Wachinger 2011: 260; Schönmetzler 1979: 454). Pesem uvaja slovenski pozdrav »Bog te primi«, znan iz sprejema Ulrika Liechtensteinskega leta 1227. Ta pozdrav je v začetku 17. stoletja izpričan tudi v živi govorici: v delu *Vocabolario Italiano, e Schiavo* ga je kot »bug vas prime,i« zapisal pater Alasia da Sommaripa iz Piemonta (1607: [38]).

Umeščenost slovenskega jezika med najpomembnejše evropske jezike in navzočnost slovenskega plemstva v družbeni eliti tega časa odpirata vprašanje epskih pesnitev, ki bi ohranjale spomin na slavo plemiškega okolja. Pozornost zbujajo predvsem pripovedna pesem *Pegam in Lambergar*, ki je simbolno najbolj izpostavljena slovenska ljudska pesem.

2 Pesem *Pegam in Lambergar* in njene zgodovinske interpretacije

Pesem *Pegam in Lambergar* sodi med prve omembe slovenskih ljudskih pesmi, saj jo je Schönleben omenil že leta 1674 (Kumer 1970: 14), bila pa je tudi med pesmimi, ki jih je pater Dizma Zakotnik zapisal pred letom 1776 (Vraz 1839: X–XI). Že kmalu je zbudila pozornost z objavo, ki je vključevala prevod v nemščino (Suppantchitsch 1807). Leta 1993 je dotedanjo predstavo o najzgodnejših zapisih dopolnilo odkritje dotlej neznanih različic v Štajerskem deželnem arhivu v Gradcu (Torkar 1993); med letoma 1758 in 1760 jih je zapisal Simon Baxa, istrski duhovnik iz pazinske grofije (Torkar 2001).

Graška varianta pesmi o Pegamu in Lambergarju, ki s prepisom v kiticah predstavlja prečrkovano slovensko različico (Benedik 1993: 535),² tako kot oba Baxova zapisa s prevodi jasno poudarja vlogo Dunaja in konflikt med Pegamom in cesarjem:

1. Stoji Dunej lep,
v Duneji placov devet,
na tem srednem lipa stoji,
pod lipo vsa gespoda dunejska.
Pegam dirja po Duneji,
se dela iz vse gospode špat,
iz svetlega cesarja narbel.

2 V objavi Francke Benedik so oštevilčeni tudi posamezni verzi.

2. »Ga nimaš jenaka pod seboj,
de be se skusov z menoj.«
»Jest dobro jenaka znam,
al je deleč od tebe
jenu od mene.«
»Če je blizo, pošle pojn,
če je deleč, piše pojn!«
3. Je reku svetle firšt:
»De be se znešev pubeč mlad,
de be nesu bele list.«
Že se je znešev pubeč mlad,
podneve je teku,
ponoče je šev.
Že pride v pole Vambergarjovo.
4. Vambergarca v linah stoji,
že toku govari:
»Tamkej grede pubeč mlad,
se je gvišno z Duneja.«
Že mo lepu naproke grede,
na štengah sta se srečova.
Ze eno roko ga sperjemle,
ze eno bele liste perjemle.
5. On bere bele list,
de mo sovze dole kaplejo.
»Neč ne marej, Krištof Vambergar,
Pegam jema hudiče tri;
na mere tega prednega,
neka tega zadnega,
mere tega srednega.«
6. »Neč ne marej, Krištof Vambergar,
se jemaš v štalece koniča bersnega,
sedem let v štale stoji,
še ni videv beliga dne,
jeno sonca remeniga,
zoble všenico remeno,
jeno pije svatko rebulco.«
7. Že je vsedev na konička bersniga,
je zderknev jaderna
čez poti šrangane
jenu čez grape prakopane.
Tedej keder kekej perderči,
dirja po Duneji,
de šipe jez voken padajo.

8. Pegam per kosile sedi,
že mo je padva žlica z rok.
Toko Pegam govori:
»Ali je to sivna vojska,
al je ta potres od nebes?«
Ta potres ni od nebes,
ta je Krištof Vambergar.
9. Še dajle po štengah gresta,
toku je rekov Pegam:
»Toja ta tanka srajčeca
koku bode v kerve povajlana.«
Ankat se vkep sadirjata,
pa se neč škode na sterta,
v drugo se vkep zadirjata,
spet se neč škode na sterta.
10. Zej pa v treko vkep zaderjata,
Pegamo pade glava preč.
Sedej se ti je tebe znešev redla jenak,
pod cesarjam nobeden tak.
Koku je reku svetli firšt,
škoda jenaka takega,
koker je biv Pegama.

(Benedik 1993: 537–538)

Konflikt v pesmi *Pegam in Lambergar* naj bi bil po splošno uveljavljenem prepričanju povezan z boji za celjsko dediščino v 15. stoletju. Hkrati je pesemska zgodba povezana z evropskim prostorom, saj pesmi podobne vsebine poznajo tudi drugi narodi (Kumer 1959: 228–230). Legende o vitezu, ki reši vladarja, so bile v notranjeavstrijskih deželah v 16. stoletju zelo priljubljene: to je bila namreč v klativiteškem okolju predelana balada o boju krščanskega junaka s poganskim velikanom na življenje in smrt ter za čast svojega gospoda (Kos D. 1997: 125).

Od prvega zapisa naprej pesem spremljajo tudi nejasnosti: nejasni so tako osebi obeh glavnih protagonistov kot dogodek, na katerega je vezan dvoboj, poleg tega pa se posamične variante razlikujejo v številnih podrobnostih (prav tam: 125).

Iskanje zgodovinskega ozadja je že ob prvih omembah pesmi ponujalo različne razlage. Od vseh variant pesmi o Pegamu in Lambergarju je kot junak imensko omenjen samo Krištof Lamberger (Kumer 1970: 5–7), ki ga je časovno mogoče povezati z dvema nečakoma prvega ljubljanskega škofa Žige Lamberga, z Gašperjem Lambergom s Kamna pri Begunjah in Krištofom Lambergom z Boštanja – Čreteža pri Mokronogu (Nartnik 1995: 134). Slovenska folkloristika je pri interpretacijah pesmi prevzela Grudnovno hipotezo, ki je menil, da je junak pesmi Gašper Lamberg (prav tam: 14). Lambergerji, ki imajo v pesmi ključno vlogo, so postali vplivna in premožna rodbina v 15. stoletju, od konca 15. stoletja pa so se uveljavili tudi na državni ravni. Njihova rodbina je bila vedno izjemno številčna in je imela mnoge glavne linije in

stranske veje. Posamezniki so se odlikovali tako v bojih kot v diplomatskih službah (Kos D. 1997: 115–121).

Medtem ko so se mnenja o tem, koga od Lambergarjev slavi pesem, razlikovala, že dolgo velja hipoteza, kdo naj bi bil Pegam. Mnenje, da sta z njim upodobljena turnirska nasprotnika Gašperja Lamberga (Kumer 1970: 14) ali da Pegam označuje Čeha nasploh (Čremošnik 1918: 194), je povsem preglasilo prepričanje, da pesem govori o odločitvi v vojni za dediščino grofov Celjskih. Podoba Pegama naj bi se nanašala na češkega najemnika Jana Vitovca, ki se je kot vojskovodja boril na strani grofov Celjskih (Kumer 1970: 14). Te povezave ni omajalo niti dejstvo, da Jan Vitovec ni umrl na bojišču, temveč je, nagrajen za zasluge, kot hrvaški ban in cesarski svetnik mirno sklenil svoje življenje (prim. Nartnik 1995: 134). Navzočnost pesemske snovi pri drugih narodih je ponujala tudi domnevo, da za nastanek pesmi *Pegam in Lambergar* ni bil nujen resničen dogodek (Kumer 1959: 229, 1970: 14), kljub temu je obveljala povezava nastanka pesmi z boji za dediščino Celjanov. S tem zaznamkom je bil opremljen tudi prepis pesmi *Pegam in Lambergar*, leta 1913 pripravljen za reprezentančno izdajo akcije *Narodna pesem v Avstriji, Das Volkslied in Österreich*.

I. Pegam in Lambergar. *Witowsky Condotiere in pegam in Cilli* *Šprekelj 34ff*

izlopotični pripovedovaje. Recitativo. (♩ = ca 72.)

Malo hitreje. (♩ = ca 92.)

1. Pe- gam pi- sov ce- sat- ju je: "Ali jmaš ju- na- ka ta- ce- ga, De- bi se šov sku- sat z me- nej?"

2 "Jst jman junaka tacega, ali je deleč romeno, ali je deleč romeno!"

3 "Če je le blizi, pošlji pojn, Če je pa deleč, piši pojn, Če je pa deleč, piši pojn!"

4 Cesar je pisov pisemce, Dav ga je tičci v kljunčece, Dav ga je tičci v kljunčece.

7 Tokó še mati govori: "Nič se na boj, Lambergar ti, Nič se na boj, Lambergar ti!"

8 Midva pa jnava konjčca v stal'- De je vsenico romeno, Piše sladko reboljjo!"

9 Tokó še mati govori: "Kaj pravim ti, Lambergar ti, Kaj pravim ti, Lambergar ti!"

neg. Anat. Grimm (goldene Claviklen 66) 225. 1848
Witowsky
Christoph Lamberg (Lambertus)

Slika 1: Del prepisa pesmi *Pegam in Lambergar* iz leta 1913 (ZRC SAZU, GNI, Arhiv OSNP, I).

Od prvega zapisa pesmi *Pegam in Lambergar* naprej pa se je večina kronistov in zgodovinarjev strinjala, da pesem sloni na prikrojenih, a resničnih dogodkih (Kos D. 1997: 125), vključno z bitko med avstrijskimi in francoskimi vojaki na Mengeškem polju leta 1813 (Kumer 1970: 13). V pesmi *Pegam in Lambergar* so torej med sledmi številnih spopadov, s katerim se je pesem skozi stoletja aktualizirala, lahko tudi sledi spopadov za dediščino grofov Celjskih, vprašanje pa je, če bi plemiča, ki bi se boril proti Celjanom, s to pesmijo slavili iz roda v rod. Ta pomislek vodi v pretres tistih zgodovinskih dogodkov, v katerih je vključena izrazito negativna podoba češkega bojevnika.

3 Sledi srednjeveškega pripovednega pesništva v pesmi *Pegam in Lambergar*

Vnovični premislek konteksta narekuje tudi sama pesem *Pegam in Lambergar*. Kot prizorišče spopada se namreč omenja Dunaj oz. polje pri Dunaju (Kumer 1970: 6–13), ki z boji za celjsko dediščino ni bilo povezano. Med Slovenci pa je bil še v 19. stoletju zelo odmeven spomin na bitko med vojskama cesarja Rudolfa Habsburškega in češkega kralja Otokarja II. Premisla na Moravskem polju pri Dunaju in na nasprotja, ki so ga povzročila (*Novice* 18. 9. 1844: 149). Odmevnost tega dogodka odpira vprašanje, ali je pesem *Pegam in Lambergar* lahko odmev tega viteškega spopada.

V prvi polovici 13. stoletja je bilo na Kranjskem in v Slovenski marki več teritorialnih gospodov (Komac 2006: 238). Ulriku, gospodu Kranjske in Slovenske marke, je najbolj nasprotoval češki kralj Otokar II. Premisl, ki je svojo oblast želel razširiti do Jadrana (Kos M. 1967: 420): njegovo gospodstvo je res segalo od Sudetov do Jadrana (Štih idr. 2016: 125). Ulrik je decembra leta 1268 Otokarja postavil za svojega dediča, v sedemdesetih letih 13. stoletja pa je dominij Kranjske in Slovenske marke postal državni fevd (Komac 2006: 238).

Slika 2: Kraj vojaškega poraza Otokarja II. Premisla pri Dürnkrotu oz. Suhih Krutih na Moravskem polju med Dunajem in Bratislavo (foto: Marija Klobčar, 2021).

Z izvolitvijo Rudolfa Habsburškega za nemškega kralja so bili Otokarju odvzeti državni fevdi, in sicer prav dominij Kranjske in Marke, nasprotja, ki so jih ob tem povzročili še nekateri drugi dogodki, pa so avgusta 1278 privedla do bitke (Komac 2006: 238), v kateri so v obrambi habsburškega naslednika sodelovali tudi viteški kontingenti s slovenskega ozemlja (Štih idr. 2016: 125); pri tem je bila poudarjena predvsem vloga kranjskega viteštva (Dimitz 1874: 194). Bitka je bila 26. 8. 1278 pri Dürnkrutu (Pohl, Vocelka 1994: 48), pri Suhih Krutih, na Moravskem polju med Dunajem in Bratislavo in je bila zadnja velika klasična viteška bitka v Podonavju (Štih idr. 2016: 125). Otokar je bil usmrčen pozneje, o njegovi smrti pa je znanih več različic (Pohl, Vocelka 1994: 51). Po eni od njih je bil usmrčen zaradi maščevanja za smrt Sigfrieda iz Marenberga nad Radljami ob Dravi, umoril pa naj bi ga Sigfriedov sorodnik (Dimitz 1874: 195; Pohl, Vocelka 1994: 51) oz. sorodniki (Štih idr. 2016: 125). To razlago navaja tudi *Colmarska kronika* (Pohl, Vocelka 1994: 51). Izropano Otokarjevo truplo so pripeljali na Dunaj k minoritom in ga brez petja, maš in zvonjenja položili na mrtvaški oder, saj je bil izobčen iz Cerkve. Balzamirano truplo so Čehi prepeljali v Prago, v stolnico sv. Vida, srce pa je ostalo pri minoritih na Dunaju (prav tam: 52).

Dejstvo, da Otokar II. Přemisl ni umrl v bitki, temveč pozneje, se v pesmi *Pegam in Lambergar* ni ohranilo, ohranil pa se je spomin na njegovo demonskost, v pesmi izraženo z dvema hudičema, vidnima ob njegovi glavi. Povezave s hudičem, razvidne iz slovenske ljudske pesmi, lahko izhajajo iz Otokarjeve izobčenosti (Pohl, Vocelka 1994: 52) oz. iz njegovih konfliktov s papežem, oglejskim patriarhom in drugimi cerkvenimi predstavniki (Dimitz 1874: 187). Tudi izraz *pegam* kot oznaka za češkega viteza je znan že iz časa, ko je Otokar zavladal deželam, kjer so živeli Slovenci. Na Pegamovo povezavo s hudičem so na Slovenskem poleg pesmi opozarjale tudi panjske končnice z motivi tega spopada.

Slika 3: Reprodukcijska panjska končnica z motivom spopada med Pegamom in Lambergarjem kot ilustracija zapisa pesmi iz leta 1913 (ZRC SAZU, GNI, Arhiv OSNP, I).

Možnost, da se pesem *Pegam in Lambergar* nanaša na spopad z Otokarjem II, v katerem so Slovenci branili cesarja, nudi tudi primerjava z zgodovino Lambergarjevega rodu.³ Lambergerji so se na Kranjsko naselili iz Nižje Avstrije, rodbina pa se omenja že leta 1161. Volrad in Volrad II. sta se kot vojaka med drugim udeležila križarskih pohodov na Palestino. Vojak je bil tudi Venčeslav, ki se je pod češkim kraljem Vaclavom I. bojeval proti njegovemu sinu Otokarju II. (Kos D. 1997: 113).

Izvor pripovedne pesmi *Pegam in Lambergar* je torej mogoče iskati v spopadu na Moravskem polju leta 1278 in v dokončnem uničenju Otokarja II., ki je temu spopadu sledilo. Ne glede na to, koga vse sta v poznejših obdobjih upodabljala glavna protagonist, pesem s tem izraža povezave z viteško ustvarjalnostjo oz. z ustvarjalnostjo pripovedno naravnanih truverjev: je epska upodobitev slavnega spopada, ki je z aktualizacijami oz. z novimi variantami odsevala poznejše konflikte in njihova reševanja, kot ljudska pesem pa je izrazila slovensko prepoznavnost.

Literatura

- ALASIA DA SOMMARIPA, Gregorio, 1607: *Vocabolario Italiano, e Schiauo*. Udine. Na spletu.
- BENEDIK, Francka, 1993: Nova varianta Pegama in Lambergarja. *Slavistična revija* XLI/4. 536–542. Na spletu.
- ČREMOŠNIK, Gregor, 1918: Pegam in Lambergar. *Ljubljanski zvon* 37. 190–194.
- Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm*. Digitalisierte Fassung im Wörterbuchnetz des Trier Center for Digital Humanities, Version 01/21. <https://woerterbuchnetz.de/?sigle=DWB#3> (dostop 19. 3. 2021)
- DIMITZ, August, 1874: *Geschichte Krains von der ältesten Zeit bis auf das Jahr 1813: Erster Theil*. Laibach: Druck und Verlag von Ig. v. Kleinmayr in Fed. Bamberg.
- FREYTAG, Gustav, 1867 (¹1859): *Bilder aus der deutschen Vergangenheit*. Leipzig: Heinrich Pleticha.
- GLÜCK, Helmut, 2002: *Deutsch als Fremdsprache in Europa vom Mittelalter bis zur Barockzeit*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- JANKO, Anton, 1994: Parzival in slovenska Štajerska. Janko Germadnik (ur.): *Celjski zbornik*. Celje: Osrednja knjižnica Celje. 191–195.
- JANKO, Anton, HENKEL, Nikolaus, 1997: *Nemški viteški liriki s slovenskih tal: Žovneški, Gornjegrajski, Ostrovrški/Deutscher Minnesang in Slowenien: Der von Sounegge, Der von Obernburg, Der von Scharpfenberg*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- KAVČIČ, Fridolin, 1895: Slovenska osebna imena koroških plemičev do l. 1500. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* V/1. 1–7.
- KLEIN, Karl Kurt idr. (ur.), 1987 (¹1962): *Die Lieder Oswalds von Wolkenstein*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag (Altdeutsche Textbibliothek, 55).
- KLOBČAR, Marija, 2000: *Poslušajte štimo mojo. Potujoči pevci na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- KOMAC, Andrej, 2006: *Od mejne grofije do dežele: Ulrik III. Spanheim in Kranska v 13. stoletju*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU; Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU (Thesaurus memoriae; Dissertationes, 5).
- KOS, Dušan, 1997: *Turnirska knjiga Gašperja Lambergerja*. Ljubljana: Viharnik.
- KOS, Franc, 1928: *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*, Knj. 5 (1201–1246). Ljubljana: Leonova družba.
- KOS, M[ilko], 1967: Spanheim. *Slovenski biografski leksikon. Deseti zvezek: Schmidl–Steklasa*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. 419–420.

3 V obravnavi Lambergarjevega lika je bitko na Moravskem polju navedel tudi Vlado Nartnik (1995: 135).

- KUMER, Zmaga, 1959: Pegam in Lambergar. Vinko Žganec (ur.): *Rad kongresa folklorista Jugoslavije u Varaždinu 1957*. Zagreb: Savez udruženja folklorista Jugoslavije. 225–232.
- KUMER, Zmaga, 1970: Pegam in Lambergar (Dvboj junaka z velikanom). Zmaga Kumer idr. (ur.): *Slovenske ljudske pesmi. Knjiga 1. Pripovedne pesmi*. Ljubljana: Slovenska matica.
- LACHMANN, Karl (ur.), 1841: *Ulrich von Lichtenstein mit Anmerkungen von Theodor von Karajan*. Berlin: Verlag der Sanderschen Buchhandlung. <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10799912-6> (dostop 17. 10. 2019)
- LINDEN, Sandra, 2010: Biographisches und historisches: Eine Spurensuche zu Ulrich von Liechtenstein. Sandra Linden, Christopher Young (ur.): *Ulrich von Liechtenstein: Leben, Zeit, Werk, Forschung*. Berlin, New York: De Gruyter. 45–98.
- LINDEN, Sandra, YOUNG, Christopher (ur.), 2010: *Ulrich von Liechtenstein: Leben, Zeit, Werk, Forschung*. Berlin, New York: De Gruyter.
- NARTNIK, Vlado, 1995: Lambergarjev lik in ime v slovenski ljudski pesmi. Jure Sinobad (ur.): *Radovljiški zbornik*. Radovljica: Občina Radovljica. 132–140.
- POHL, Walter, VOCELKA, Karl, 1994: *Habsburžani: Zgodovina evropske rodbine*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- RADICS, Peter, 1879: Slovenščina v besedi in pismu po šolah in uradih. *Letopis Matice slovenske za leto 1879*. 1–33.
- ROTAR, Janez, 1988: Viri Trubarjevega poimenovanja dežel in ljudstev in njegova dediščina. *Zgodovinski časopis* XLII/3. 315–361. Na spletu.
- SCHLEGEL, Julius Heinrich Gottlieb, 1798: *Reise durch einige Theile vom mittäglichen Deutschland und dem Venetianischen*. Erfurt: Hennings.
- SCHÖNMETZLER, Klaus J., 1979: *Oswald von Wolkenstein. Die Lieder*. München: Emil Vollmer Verlag.
- SUPPANTSCHITSCH, Janez Anton, 1807: *Das Turnier zwischen den beyden Rittern Lamberg und Pegam*. Ljubljana: Janez Leopold Eger.
- ŠAFÁŘIK, Pavel Josef, 1862: *Starožitnosti slovanské okresu prvního*. Josef Jireček (ur.): *Pavla Jos. Šafárika sebrané spisy*. Díl 1. Praha: Nákladem kněhkupce Bedřiha Tempského.
- ŠTIH, Peter, 2011: »Slovansko, alpskoslovansko ali slovensko?« *Zgodovinski časopis* LXV/1–2. 8–51. Na spletu.
- ŠTIH, Peter idr., 2016. *Slovenska zgodovina: Od prazgodovinskih kultur do začetka 21. stoletja*. Ljubljana: Modrijan.
- ŠTIH, Peter, SIMONITI, Vasko, 2009: *Na stičišču svetov: Slovenska zgodovina od prazgodovinskih kultur do konca 18. stoletja*. Ljubljana: Modrijan.
- TORKAR, Silvo, 1993: Najstarejša slovenska varianta Pegama in Lambergarja. *Delo* XXXV/45. 13.
- TORKAR, Silvo, 2001: Pegam in Lambergar – osem let pozneje. Kdaj je živel Simon Baxa? *Delo* XXXXIII/89. 7.
- VRAZ, Stanko (ur.), 1839: *Narodne pesni ilirske*. Zagreb: samozaložba.
- WACHINGER, Burghart, 2011: *Lieder und Liederbücher: Gesammelte Aufsätze zur mittelhochdeutschen Lyrik*. Berlin, New York: De Gruyter.
- WEISS, A[lios], 1869: *Kärnthen's Adel bis zum Jahre 1300*. Wien: Wilhelm Braumüller [hrani knjižnica Narodnega muzeja Slovenije].